

Людмила Третьак

**ПРОФЕСІЙНА КАР'ЄРА
ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА
ВОЛИНСЬКО-РОВЕНСЬКОЇ ЄПАРХІЇ
У 1945-1964 РР.**

Вивчається питання професійної діяльності духовенства, починаючи з моменту посвяти в сан. Визначається стаж церковної служби.

Ключові слова: духовенство, священство, посвята в сан, кар'єра, стаж роботи

Пропонована стаття має метою дослідити розвиток професійної кар'єри православного духовенства Волинсько-Ровенської єпархії 1945-1964 рр. та визначити досвід роботи, використавши при цьому соціографічний метод дослідження.

Велику кількість напрацювань, присвячених священнослужителям Волинсько-Ровенської єпархії, має Володимир Борщевич. Зокрема, в одній з них піднімається питання повторного посвячення в священницький сан автокефальних священників¹.

Головною відліковою точкою початку професійної діяльності священнослужителя є посвята в сан.

Священство – посвята у сан диякона, священника або єпископа. Приймавши сан, служитель культу стає посередником між Богом і людьми. У православній церкві священство – називається таїнством. Воно здійснюється лише чоловіками і має три ступені: диякон, пресвітер (священник), єпископ².

Священнослужителі являються духовними керівниками і наставниками, тому кандидати священства повинні вирізнятися глибиною і силою віри, високими моральними якостями, хорошою репутацією. Далеко не всі християни можуть бути висвячені в сан. В першу чергу, це особи не хрещені та жінки. Причини, з яких чоловік не може стати священнослужителем, класифікують наступним чином:

- фізичного характеру (вік, стан здоров'я, тілесні недоліки, які ускладнюють служіння);
- духовного характеру (недостатньо віри, моральні пороки, недостатньо знань);
- соціального характеру (сімейний стан, обов'язки перед державою і людьми, професія, репутація).

Для служіння в церкві вимагалися зрілість розуму, твердість переконань, життєвий досвід, які приходять до людини по досягненню нею певного віку. Канонічні правила встановлювали вік дияконам від 25 років, а пресвітерам – від 30 років. Щодо віку єпископства, то канони з цього приводу мовчать. «Апостольська постанова» (II 1) передбачає для кандидата в єпископи 50-річний вік. Згідно з Уставом РПЦ, який регулював церковне життя середини ХХ ст., в диякони і пресвітери можна було висвячувати повнолітніх осіб, тобто з 18 років, а кандидатів в єпископство – не молодших 30 років³.

Документи, які зберігаються у фондах державних архівів Рівненської та Волинської області, містять недостатній обсяг інформації, яка дозволила б провести комплексне дослідження. Та все ж уможливило зробити певні висновки. Наприклад, відомо, скільки відбулося священницьких хіротоній в Рівненській області у період з 1941 по 1946 рр. А саме:

- в 1941 р. – 18 осіб;
- в 1942 р. – 34 особи;
- в 1943 р. – 21 особа;
- в 1944 р. – 95 осіб;
- в 1945 р. – 111 осіб;
- В 1946 р. – 6 осіб⁴.

Ситуацію, яка склалася у Волинській області, демонструє Таблиця 1.

Таблиця 1

*Роки посвяти в сан священників,
zareєстрованих у Волинській області станом на 1.01.1948 р.*

Роки	Населений пункт		
	В містах	В селах	Разом
До 1918 р.	6	38	44
1918-1930 рр.	4	73	77
1931-1940 рр.	6	62	68
1941-1945 рр.	5	116	121
1946-1947 рр.	1	16	17
Разом	22	305	327

Джерело: ДАВО, Р-393, оп.2, спр. 9, арк.37.

Отже, священників які прийняли сан до 1918 р., було 13,5%, з 1918 до 1930 рр. – 23,5%, з 1931 до 1940 – 20,8%, у воєнні роки – 37%, в 1946 – 1947 рр. - 5,2%.

Таблиця недосконала тим, що нерівномірно поділена на періоди. Одна графа включає – 2 роки, а інша – 13 років, тому важко зробити об'єктивні висновки. Одне можна сказати упевнено, що згідно з даними, які в ній представлені, найбільше посвят відбулося в період з 1941 до 1945 рр., а саме у 1944–1945 рр.

Для відтворення цілісної картини посвят священників і дияконів, які служили на території Рівненської області у 1945–1964 рр., було взято дві групи духовенства. Перша група – духовні особи (священники і диякони), прізвища яких внесені до книги реєстрації духовенства у лютому 1951р. Їх нараховувалося 399, з яких 341 священник та 58 дияконів⁵. Друга група складалася з 271 духовної особи, з них 253 священники та 18 дияконів станом на 1.01.1964 р⁶. Після детального вивчення біографії духовенства вдалося знайти дату хіротонії 379 осіб з 399, зареєстрованих у 1951 р. У другій групі духовенства не встановлений рік посвяти двох священників.

Таблиця 2

Роки посвяти в сан православного духовенства
Волинсько-Рівенської єпархії

Рік посвяти в сан	Духовенство зареєстроване станом на 1.02.1951 р.				Духовенство, зареєстроване станом на 1.01.1964 р.			
	Свящ.	Дяко	Разом	%	Свящ.	Дяко ни	Разом	%
До 1920	67	2	69	17,3	9	1	10	3,7
1921-1925	39	2	41	10,3	20	1	21	7,7
1926-1930	31	3	34	8,5	17	0	17	6,3
1931-1935	18	1	19	4,8	9	0	9	3,3
1936-1940	35	0	35	8,7	27	0	27	10
1941-1945	118	43	161	40,4	94	16	110	40,6
1946-1950	17	3	20	5	20	0	20	7,4
1951-1955	0	0	0	0	32	0	32	11,8
1956-1960	0	0	0	0	17	0	17	6,3
З 1961	0	0	0	0	6	0	6	2,2
Немає даних	16	4	20	5	2	0	2	0,7
Разом	341	58	399		253	18	271	100

Джерело: ДАРО, Р-204, оп.11, спр.64, арк.1-27; ДАРО, Р-204, оп.11, спр.34, арк. 137-152; ДАРО, Р-204, оп.11.

Для того, аби порівняти кількість посвят за роками, поділили всіх священиків на 10 груп, відповідно до року посвяти в сан.

Серед священиків і дияконів, які працювали у 1951 і 1964 рр., найбільше, а саме по 40% у кожній групі, посвячених в сан у часі воєнних лихоліть, тобто у 1941-1945 рр. Також при підрахунках стало відомо, що найплодовитішими на посвяти виявилися 1944 р. і 1945 р. Протягом 1945 р. з усіх зареєстрованих в Уповноваженого у справах РПЦ у 1951 та 1964 рр. отримало сан священика 68 осіб, а сан диякона – 26 осіб. Саме архієпископа Миколая (Чуфаровського) у 1945 р. Уповноважений у справах РПЦ у Волинській області звинуватить у посвяті в сан молодих людей, які в такий спосіб ухилялися від служби в Червоній армії⁷.

Варто звернути увагу, що серед духовенства, яке служило у 1951 р., багато тих, хто отримав сан до 1920 р. З 62 з 67 священиків, прийняли сан до 1918 р., тобто в роки правління російського царя. Серед духовенства, яке перебувало на обліку в Уповноваженого в 1964 р., таких людей мало, всього 9 священиків та 1 диякон. Пояснює велику розбіжність між першою і другою групою священиків той факт, що на 1964 р. це були люди похилого віку, яким було більше 70-ти років.

Першим із зареєстрованих священиків у 1951 і 1964 рр. по Рівненській області був Павлович Григорій Савелійович, 1867 р.н. Він прийняв сан диякона в 1890 р., а сан священика – в 1894 р⁸. В останню чергу, відбув свою священицьку хіротонію у 1963 р. Заєць Іван Пилипович, 1930 р.н.⁹. Духовенство Волинсько-Ровенської єпархії 1945-1964 рр. було посвяченим в сан у період з 1890 до 1963 рр. Між першим і останнім священиком різниця у посвяті більше 70-ти років. Слід взяти до уваги, не лише кількість років, а й історичні періоди, коли здійснювалася хіротонія оо. Павловича і Зайця.

Найчастіше диякони через кілька місяців після посвяти в сан отримували священицьке священство, тобто протягом одного року особа приймала сан диякона, а за ним і священика, проте в середині 40-х років ситуація змінилася. Диякони, які були рукопокладені протягом 1942-1945 рр., змогли стати священиками лише через 10 років. Так, 12 осіб, які отримали сан диякона в 1941-1945 рр., змогли стати священиками лише в 1953-1956 рр¹⁰. Саме на цей період приходиться правління Архієпископа Палладія (Камінського). За 1953-1956 рр. єпископ Волинський і Ровенський Палладій провів ряд організаційних заходів, направлених на укріплення своїх кадрів духовенства, заміщення вільних церковних приходів священиками, наведення порядку в обліку і звітності церковного фінансового господарства; в результаті таких заходів плінність кадрів призупинилася. Більше 20 недіючих церков з

числа, так званих «безжиттєвих приходів» – з малими прибутками отримали свого настоятеля¹¹.

Підтвердженням того, що духовенству, яке служило на приходах Волинсько-Ровенської єпархії в другій половині 40-х – початку 60-х років, випало на долю чимало випробувань, є і те, що деякі з них були посвячені в сан одного й того ж ступеня кілька разів. Адже після встановлення радянської влади в Західній Україні священники та диякони Української Автономної православної церкви, Греко-Католицької церкви та Української Автокефальної православної церкви опинилися в безвихідній ситуації. І ті з них, яким вдалося вціліти після страшних воєнних лихоліть, тисків і репресій, хотіли продовжувати служити своїй громаді, були змушені приєднатися до РПЦ. Церква їх з радістю приймала, але обов'язковою умовою була ще одна хіротонія (богослужіння, під час якого відбувається посвята в сан). Оскільки висвяти, здійснені раніше єпископами неканонічних церков, а саме такими вважалися автокефальна та автономна церкви, не бралися до уваги.

Волинський єпископ Микола (Чуфаровський) у 1944 р. приймав духовенство Автокефальної церкви після покаяння і сповіді та через перепосвяту. Допомогав йому у цьому колишній автономний єпископ Крем'янецький і Дубенський Іов (Кресович)¹².

На жаль, не вдалося встановити точну кількість духовенства, яке впродовж свого життя пережило дві хіротонії священника або диякона. Багато з них не висвічували зайвий раз інформацію про свій досвід роботи у інших церквах, оскільки це могло зашкодити їм. В архівних документах вдалося знайти лише окремі цифри. Уповноважений у справах релігій і культів Ровенського облвиконкому на 1.07.1944 р. нарахував на території області 30 автокефальних церков¹³, проте вже через 25 днів Головатов писав, що 20 автокефальних церков приєдналося до РПЦ¹⁴. У звітах Уповноваженого в справах РПЦ у Волинській області М. Діденка написано, що за 1945 рік в області проведено 20 перепосвячень: 10 на священників, 10 на дияконів¹⁵, а за 1947 р. перепосвячено 10 духовних осіб (5 священників та 5 дияконів)¹⁶.

Вивчаючи питання професійної кар'єри духовенства, за допомогою соціографічного методу вдалося встановити, що 156 прізвищ духовенства присутні в реєстраційних списках за 1951 і 1964 рр., тобто ці люди працювали в храмах області і 1951р., і 1964 р. Встановити, чи перебували вони на місцях впродовж усього періоду, важко, оскільки записи в реєстраційній книзі відсутні. В графі «примітки» біля окремих прізвищ знаходиться лише напис «Вибув», проте коли, куди, з якої причини і як

надовго – не значиться¹⁷. Додаткову інформацію можна знайти на сторінках Журналу Московської Патріархії, зокрема в рубриках офіційна хроніка, новини з внутрішньо-церковного життя, вічна пам'ять померлим (згодом перейменована на некролог)¹⁸ або в рапортах і заявах священнослужителів, звітах, які зберігаються у фондах державних архівів.

Серед документів, які відображають життя духовенства Волинсько-Ровенської єпархії, є відомості Уповноваженого в справах РПЦ про стаж церковної служби священників Рівненської області, згідно з якими станом на 1956 р. по області нараховувалося зі стажем церковної служби

- менше 5 років – 31 священник;
- від 5 до 10 років – 25 священників;
- від 11 до 15 років – 117 священників;
- більше 15 років – 146 священників¹⁹.

Також є відомості про тривалість служби на одному приході. Найбільше, а саме 60,5 %, нараховувалося священників, які працювали на одному місці менше 10 років. 28,8 % священнослужителів змогли втриматися на одному місці від 10 до 15 років, а ті, хто працював більше 15 років – 10,7%²⁰.

Причини переходу з місця на місце були різними. Якщо до 1940 р. священники дуже рідко міняють приходи, в більшості це траплялося у зв'язку з сімейними обставинами, такими, як переїзд до старих хворих батьків, повернення в село, де народився, продовження служіння в церкві, в якій батько був настоятелем і йде на пенсію, то в 50-х роках це явище стає масовим. Та й причин шукати нове місце роботи було значно більше. Серед них можна виділити: відсутність вільних приходів, адже після багаточисельних посвят в сан, священників збільшилося, а кількість церков – ні; з метою уникнення тиску і репресій; через заборону влади реєструватися в окремих областях. Також єпископ міг перевести священника на інші, менш прибуткові приходи в наслідок якогось дисциплінарного порушення.

У другій половині 40-х – початку 50-х рр. духовенство в сільських населених пунктах тримало господарство, мало городи. Частина кліриків та членів їхніх сімей працювало в колгоспі. Вони всіляко намагалися пристосуватися до існуючих умов, аби вижити. Ті з них, які мали дітей, віддавали їх вчитися до університетів, інститутів або технікумів. Дуже рідко траплялися випадки, коли посилали дитину вчитися у духовну семінарію²¹.

Цікаві спостереження щодо ставлення священників до своєї кар'єри занотував Уповноважений в справах РПЦ у Рівненській області Б. Плу-гатаренко.

« ... Духовенство похилого віку вважає, що віруючих достатня кількість. Вони не залишаться без роботи. Духовенство середнього віку стурбоване своїм майбутнім. Бояться, що церкви закриють і вони залишаться без роботи, оскільки не мають відповідних спеціальностей, вже не молоді, щоб вчитися і фізично працювати. Навіть якщо дослужать до пенсії, то в пенсійному фонді не буде грошей на їх утримання і в пенсійному віці залишаться без засобів для існування. Більш молоді, особливо грамотні та освічені, намагаються знайти вихід із ситуації. Деякі з них хотіли одночасно, працюючи священиком, заочно вчитися і після отримання диплому піти з церковної роботи. Так, священик Крестецький Ф.І., 1923 р.н., маючи 10 класів, висловив бажання заочно вчитися в педінституті і працювати священиком. Деякі священики через конфлікт з церковною владою залишають церковну службу і шукають громадську роботу. Так, в 1961 р. пішов на завод арматурником колишній священик Прокопович С.І., 1911 р.н., який з 1938 р. був псаломщиком, а з 1941 р. – священиком. У 1962 р. залишив службу священик Ткачук С.І., 1933 р.н. В 1959 р. закінчив Волинську духовну семінарію. Він повернув довідку про реєстрацію у зв'язку з влаштуванням на громадську роботу.

Деякі священики намагаються пристосуватися до існуючих умов. Ходять на роботу в колгосп, чим підсилюють свій авторитет серед вірян. Так, священик Халімонов ходить регулярно на роботу в колгосп ім. Леніна в с. Колодежі обробляти цукровий буряк, за що отримав подяку від правлячого архієрея в 1959 р. Не дивно, що саме в с. Колодежі в 1961 р. збільшилася кількість проведених релігійних обрядів і дохід церкви...»²².

Через умови, які склалися в країні після впровадження нової релігійної політики, духовенство Волинсько-Ровенської єпархії опинилося в непростій ситуації. Професія священнослужителя не гарантувала стабільності, не кажучи про можливий кар'єрний розвиток. Виконувати свою професійну діяльність було непросто. Проте розуміння професійного обов'язку у кожного були різні. Одні намагалися нести Слово Боже не лише раз у тиждень, а й у тяжкі трудові будні, долучившись до сільського населення, під час збирання картоплі чи буряка, інші – обмежувалися проведенням літургій по неділях та шукали можливості здобути нову професію.

1. Борщевич В. Православна духовна верства Волині в добу радянського тоталітаризму: зб. наук. праць / Наук. зап. Національного ун-ту "Острозька академія". Історичні науки. – Острог, 2009. – Випуск 14.

2. Християнські релігійні свята і обряди. [Text file] URL <http://www.info-library.com.ua/books-text-5758.html> (2.11.2010).
3. Цыпин В. Духовенство : Православная энциклопедия / Под ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II. Православная энциклопедия. – Т. XVI. – М: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия». – С. 378-380.
4. Державний архів Рівненської області (далі –ДАРО). – Ф. Р-204. – Оп. 11. – Спр. 11. – Арк. 22, 25, 25а, 26-27.
5. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп. 11. – Спр. 64. – Арк.1-26.
6. ДАРО. – Р-204. – Оп.11. – Спр.34. – Арк. 137-152.
7. ДАВО. – Р-393. – Оп.3. – Спр.2. – Арк. 23.
8. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп. 11. – Спр. 52. – Арк.1.
9. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп. 11. – Спр. 34. – Арк.139.
10. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп.11. – Спр.34. – Арк. 137-152; Там само. Спр. 64. – Арк.1-26.
11. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп.11. – Спр. 94. – Арк.113.
12. Борщевич В. Православна духовна верства Волині в добу радянського тоталітаризму: зб. наук. праць / Наук. зап. Національного ун-ту «Острозька академія». Історичні науки. – Острог, 2009. – Вип. 14. – С.175.
13. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп. 11. – Спр. 1. – Арк.6.
14. Там само. – Арк.12.
15. Державний архів Волинської області (далі – ДАВО). – Ф. Р-393. – Оп.1. – Спр. 2. – Арк. 2.
16. ДАВО. – Ф. Р-393. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк.2.
17. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп.11. – Спр.11. – Арк. 31; ДАРО. – Р-204. – Оп.11. – Спр.64. – Арк. 27-28.
18. Журнал Московской Патриархии //Москва: Издательский отдел Московской Патриархии, 1945-1985 гг.
19. ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп.11. – Спр.94. – Арк. 97.
20. Там само. – Арк. 98.
21. Там само. – Арк. 117.
22. ДАВО. – Ф. Р-393. – Оп. 2. – Спр. 114. – Арк. 30-31.

SUMMARY

Lюдмила Tretyak

THE PROFESSIONAL CAREER OF ORTHODOX CLERGY OF THE RIVNE-VOLYN' EPARCHY IN 1945-1964

The issue under consideration is the professional career of clergy beginning from the moment of ordination. The length of their service period is counted.

Keywords: clergy, priesthood, ordination, career, length of service.